
Meer dan hersens alleen

ANU KÔU, LEO VAN WISSEN EN AJAY BAILEY

De levensloop van hoogopgeleide migranten

Veel van de lidstaten van de Europese Unie, waaronder Nederland, zijn op zoek naar manieren om hoogopgeleide migranten binnen te halen als (partiële) remedie tegen bevolkingskrimp en vergrijzing. Naast economische motieven is het dan zaak om ook aandacht te besteden aan hoe deze migranten hun leven in hun nieuwe woonland willen vormgeven: kennismigratie is wellicht omgeven door specifieke aspecten van geografische en sociale mobiliteit.

Presentatie en discussie.

In 2000 formuleerde de Europese Unie in haar Lissabon Agenda een van haar doelstellingen: om tegen 2010 “the most competitive and dynamic knowledge-based economy in the world” te worden. Het succesverhaal van kenniseconomieën is afhankelijk van hoogopgeleide professionals. Vergrijzende samenlevingen, zoals veel EU-lidstaten, waaronder Nederland, hebben evenwel te maken met krimpende arbeidsmarktbevolkingen. Een andere EU-doelstelling, in 2002 overeengekomen in Barcelona, was daarom dat de EU tot 2010 700.000 extra onderzoekers had moeten aantrekken maar dat is nog niet gelukt. Dan was de additionele afspraak nagekomen om per lidstaat drie procent van het BNP (bruto nationaal product) te besteden aan onderzoek en technologische ontwikkeling. Om deze politieke doelstellingen te halen en tezelfdertijd de scherpste kanten van de vergrijzing te bestrijden hebben verscheidene lidstaten specifiek beleid ontwikkeld om hooggeschoolden van elders aan te trekken. Verschillende bronnen geven aan dat er ongeveer 1,5 miljoen hoogwaardige professionals uit ontwikkelingslanden in de ontwikkelde wereld werk-

zaam zijn. Hoogopgeleide migranten zijn voordelig voor het gastland: zij dragen bij aan economische groei en innovatie, aan verhoging van de productiviteit, en aan nieuwe vormen van innovatie en ondernemen. Vanuit het perspectief van de hoogopgeleide migrant: economische theorieën suggereren dat migranten vertrekken naar arbeidsmarkten die het best bij hun kwaliteiten passen, hetgeen wil zeggen dat zij op zoek zijn naar het hoogst mogelijke salaris en naar andere voordelen, zodat zij opleiding en werkervaring omzetten in een maximaal rendement.

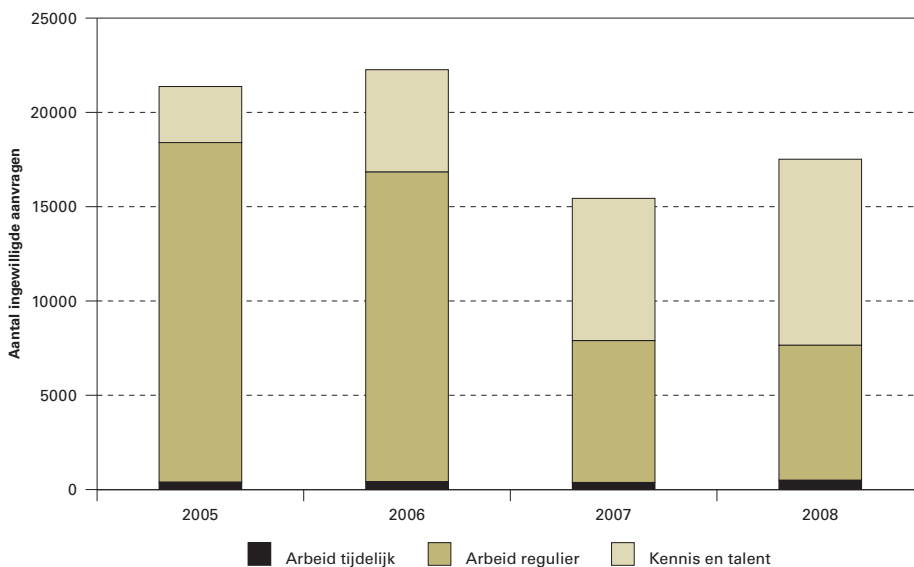
Het is echter belangrijk om te beseffen dat hoogopgeleide migranten niet alleen als economische contribuanten aan een meer succesvolle arbeidsmarkt worden gezien en ook niet als personen die alleen maar uit zouden zijn op hoge inkomens. Hoogopgeleide migranten gedragen zich ook demografisch en sociaal, en hun levensloop getuigt vaak nog van hun eigen culturele achtergrond. Niet alleen hun hersenen zijn dus in het gastland aanwezig, ook hun normen en waarden, hun ervaringen eerder in hun levensloop en hun toekomstverwachtingen ten aanzien van bijvoorbeeld arbeidsmarkt en gezinsvorming. Om hier meer zicht op te krijgen, kijken we hierna vanuit een levensloopperspectief naar hoogopgeleide migranten. Die focus betekent dat migratie niet alleen in relatie wordt gebracht met werk maar ook met andere levensdomeinen van de migrant zelf en van zijn/haar gezinsleden en persoonlijk sociaal netwerk. Daarmee krijgen we hopelijk een veel beter begrip van de betekenis van levensloopgebeurtenissen en de fasen die het besluitvormingsproces rond migratie kan doorlopen.

Hoogopgeleide migranten in Nederland

In 2004 werd in Nederland een speciaal visum voor 'kennismigranten' geïntroduceerd. Vanaf het begin was dit programma vrij succesvol: volgens de monitor *Kennismigrantenregeling 2008* (een rapport van het Informatie- en Analysecentrum van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (INDIAC) van het ministerie van Justitie) werden ruim 13.200 aanvragen toegewezen in de eerste 3,5 jaar en dat komt overeen met 95-98 procent van alle aanvragen op jaarbasis. Uit figuur 1 kan worden afgelezen dat het aandeel hoog opgeleiden onder de arbeidsmigranten naar Nederland is gestegen van circa 15 procent in 2005 (bijna 3.000) naar meer dan de helft begin 2008 (bijna 9.900). Bovendien zijn er in die periode bijna 6.200 aanvragen goedgekeurd voor een *vervolg verblijfsvergunning*. Kennismigranten komen vooral uit India (30 procent van alle aanvragers begin 2008), daarna volgen de Verenigde Staten (13 procent), China (7 procent), Japan en Turkije (beide met 5 procent). Naar verwachting zal de stroom uit Azië nog aanhouden. Volgens de meest recente bevolkingsprognose van het CBS zal vooral het aandeel arbeidsmigranten en studenten uit China en India toenemen.

Hoogopgeleide migranten zijn doorgaans betrekkelijk jong, ook in Nederland: een op de twee is tussen de 18 en 30 jaar en een op de drie 30 tot 40 jaar oud. Een andere trend is dat kennismigranten vooral man zijn en daarop is Nederland is geen uitzondering (75 procent man). Een INDIAC web-enquête van begin 2008 wees uit dat

Ingewilligde aanvragen voor een eerste verblijfsvergunning 2005-2008*

* Tot en met juni 2008

Bron: INDIAC (2008) Trendrapportage regulier.

bijna een derde van de hoogopgeleide migranten werkzaam was in de ICT-sector of in andere zakelijke dienstverlening, 13 procent in de industriële sector, en bijna 9 procent in de handel. Kennismigranten vinden we ook terug in onderwijs en research (8 procent), en dat is misschien wat aan de lage kant, gegeven de Lissabon- en Barcelona-akkoorden.

Wie komen nu precies in aanmerking voor het kennismigranten-visum? Breed gezegd luidt het voorstel van de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken (ACVZ) dat hoogopgeleide migranten arbeidsmigranten zijn met nationaal of internationaal schaars voorgekomen specialistische kennis, in het algemeen hoogopgeleid, met bovenmodaal inkomen en werkzaam in een economisch of sociaal belangwekkende sector. Meer specifiek: het criterium voor het jaarinkomen is € 49.087 voor personen van 30 jaar of ouder en € 35.997 voor migranten jonger dan 30 jaar. Voor pas afgestudeerden geldt een lager bedrag. De duur van het visum is gerelateerd aan de duur van het arbeidscontract, met een maximum van vijf jaar. Daarna kan een permanente verblijfsvergunning worden aangevraagd. Ook gezinsleden van de kennismigrant kunnen vergunningen voor werk en verblijf krijgen. Beleid om de beste buitenlandse kennismigranten te verleiden moet aantrekkelijk zijn: als zonder al te veel bureaucratische rompslomp de partner en de kinderen kunnen worden meegenomen, wordt een besluit tot migratie waarschijnlijk ook veel makkelijker genomen.

Hoogopgeleide migranten en levensloop

Het levensloopperspectief bestudeert hoe iemands leven zich in de tijd ontwikkelt. Daarbij worden meer parallelle levenslopen bijgehouden. Voor hoogopgeleide migranten zijn dat de levenslopen ten aanzien van onderwijs, werk, migratie en huishoudensvorming. Gebeurtenissen in een van deze levenslopen zijn niet alleen betekenisvol voor die levensloop maar doorgaans ook voor de andere. Laten we proberen om de potentiële levensloop van kennismigranten te schetsen: hij of zij begint met een onderwijs carrière, studeert

ASIELZOEKERS VOORAL UIT IRAK EN SOMALIË

In totaal zijn in 2009 in Nederland 16.200 asielverzoeken ingediend. Bij 14.900 verzoeken ging het om een eerste aanvraag. Dit is 11 procent meer dan in 2008. De overige 1.300 asielverzoeken waren aanvragen van mensen die al eerder een asielverzoek hadden ingediend. Ruim de helft van de asielzoekers was afkomstig uit Somalië of uit Irak. In 2008 vormden de Irakezen de grootste groep. Na de beëindiging van de categoriale bescherming van asielzoekers uit Centraal-Irak in november 2008 daalde het aantal asielzoekers uit Irak sterk. Sindsdien zijn de Somaliërs de grootste groep asielzoekers. In mei 2009 is overigens ook de categoriale bescherming voor asielzoekers uit Centraal- en Zuid-Somalië beëindigd. Het aantal asielzoekers vertoont, onder meer door de situatie in de herkomstlanden en het beleid in bestemmingslanden, scherpe pieken en dalen. De sterke stijging in de eerste helft van de jaren negentig hield verband met de val van de Muur in 1989 en de oorlog in het voormalige Joegoslavië. De stijging die na 1996 optrad hing samen met de onrust in Afghanistan en Irak en met de oorlog in Kosovo. De laatste jaren schommelt het jaarlijkse aantal asielzoekers in Nederland rond of even boven de 10.000 (CBS).

VAKER GRIEPPERIG IN DE WINTER

In de periode 2006-2008 hadden vier op de tien mensen in Nederland last van verkoudheid, griep, keelontsteking of hoofdolsteentsteking. Het vóórkomen van deze infectieziekten is duidelijk seizoensgebonden. In de winter heeft de helft van de Nederlandse bevolking van 12 jaar of ouder hier last van, in de zomer is dit nog geen derde. In de lente en de herfst is het ongeveer 40 procent. Braken en diarree komen ook iets vaker in de winter voor. Bij andere infectieziekten is er geen sprake van een seizoenseffect. In elk jaargetijde zijn er ongeveer evenveel mensen die last hebben van een infectie van nieren, blaas of urineweg en van oorontsteking, acute bronchitis of longontsteking (CBS).

Na afloop.

demodata

STEEDS MEER SAMENWONERS HEBBEN EEN SAMENLEVINGSCONTRACT

Op 1 januari 2009 woonden in Nederland 820.000 paren niet-gehuwd samen. Sinds 1995 is het aantal niet-gehuwde paren met 300.000 gestegen. Ook het aandeel stellen met een samenlevingscontract nam de afgelopen jaren toe. Ruim de helft van de niet-gehuwde samenwoners had eind 2008 een samenlevingscontract afgesloten. In 2003 lag dit aandeel vijf procentpunt lager. Het aandeel paren met een samenlevingscontract of het voornemen om dit af te sluiten is zowel onder jongere als oudere samenwoners gestegen. Oudere niet-gehuwde samenwoners hebben of willen vaker een samenlevingscontract dan jongere. Van de oudere paren hebben of willen acht op de tien een contract, tegen zes op de tien jonge stellen. De komst van kinderen is voor stellen steeds minder vaak een reden om te trouwen. In 2009 hadden vier op de tien niet-gehuwde paren thuiswonende kinderen, tegen twee op de tien in 1995. De stijging van het aantal niet-gehuwde paren is sinds 2000 voornamelijk aan paren met kinderen toe te schrijven. Van de oudere stellen die niet-gehuwd samenwonen, denkt een kwart nog te gaan trouwen. Van de jongste samenwoners wil drie kwart in het huwelijksbootje stappen. Opvallend is dat het aandeel met trouwplannen onder niet-gehuwde samenwoners tussen 2003 en 2008 niet is gedaald (CBS).

af in het hoger onderwijs en zoekt dan een baan op de arbeidsmarkt. Voor een kennismigrant is die arbeidsmarkt geografisch heel breed, want het kan betekenen dat hij/zij naar een ander land gaat. En dat betekent dus dat zijn/haar migratiecarrière een aanvang neemt. Als er ook een partner in het spel is, betekent dat wellicht dat ze met het oog op migratie eerder trouwen dan anders het geval was geweest. Niet-getrouwd zijn kan immers betekenen dat er ook geen gebruik kan worden gemaakt van partnerfaciliteiten. Als de kennismigrant en zijn/haar partner slechts kort weggaan, kunnen zij er voor kiezen om de komst van een kind uit te stellen. Dat heeft consequenties voor de huishoudenscarrière. Een en ander betekent dat de keuze voor een bepaalde plek op de arbeidsmarkt consequenties heeft voor hoe migratie en huishoudensvorming gestalte krijgen. Naast de variatie in levenslooppatronen van kennismigranten moet het besluitvormingsproces rond migratie en het resulterende migratiegedrag nog in een breder perspectief worden gezien, namelijk ten aanzien van factoren die migratie bevorderen dan wel belemmeren. Mulder en Hooimeijer onderscheiden diverse factoren, van individuele en huishoudenfactoren tot externe. Menselijk kapitaal, onderwijs en werk zijn onontbeerlijk wil iemand kennismigrant worden. Deze kan de betekenis daarvan zelf beïnvloeden, maar heeft niet of nauwelijks grip op de vraag naar arbeid, waaronder de vraag naar kennismigranten, in een bepaald land en een bepaalde sector. Uiteraard is dat ook essentieel voor de levensloop van een individuele kennismigrant.

Verankering van de levensloop van kennismigranten

Een deel van de migratiebevorderende en -belemmerende factoren komt van anderen dan de kennismigrant zelf, vooral vanuit gezins- of familieleden. Als het gezin uit meer personen bestaat, legt dat vaak een extra rem op een besluit om te migreren. Alle levenslopen van deze personen spelen dan een rol. Elder heeft de beïnvloeding van een levensloop door levenslopen van 'significant others' aangeduid met de term 'linked lives'. Een nog breder perspectief schenkt ook aandacht aan iemands sociale netwerk. Dat is betekenisvol voor informatie en voor materiële en immateriële

steun. Vooral kennismigranten vinden nogal eens een baan via informele netwerken en contacten. Diaspora vormen het culturele gezicht van sociale netwerken. Diaspora kunnen ook een andere betekenis hebben: het feit dat bijvoorbeeld in het gastland etnische of religieuze bijeenkomsten worden gehouden, of bepaalde voedselproducten te koop zijn. Dergelijke faciliteiten kunnen sturend zijn voor een besluit om al dan niet te migreren dan wel voor een besluit over de plek waar de (kennis)migrant gaat wonen. Beroepsorganisaties beïnvloeden migratieverkeer in zoverre zij mensen opmerkzaam maken op vacatures in andere landen. Bij multinationals is het zeer gebruikelijk om voor een bepaalde periode in het buitenland te werken.

Om beter zicht te krijgen op hoe kennismigranten hun levenslopen vormgeven en hoe interne en externe factoren het besluitvormingsproces rond migratie beïnvloeden zou hun levensloop ook kwalitatief moeten worden bestudeerd. Er bestaan biografische methoden om de betekenis van migratie voor de migrant zelf te kwalificeren: wat zijn zijn of haar ervaringen en hoe heeft migratie de levensloop sociaal en cultureel beïnvloed. Eén van de auteurs van dit artikel is bezig met een studie waarin een dergelijke onderzoeksopzet wordt gevolgd.

Tot slot

De Nederlandse regering streeft ernaar om een van de voortrekkers te zijn in de kenniseconomie van de EU. Om dat te bereiken, en mede met het oog op de vergrijzing, is er grote behoefte aan kennismigranten. We dienen ons te realiseren dat het er niet alleen om gaat de hersens van kennismigranten hier naartoe te halen. Economische winst valt vooral te halen als kennismigranten volwaardig in Nederland kunnen functioneren en zich optimaal kunnen ontplooiën, in alle delen van de samenleving. Biografieën geven een veel beter beeld van de factoren en processen die een rol spelen bij de beslissing om te migreren en bij de verdere levensloop in het gastland dan wanneer uitsluitend wordt gekeken naar een economische kosten-baten analyse van deze groep personen.

LITERATUUR:

- Beine, M., F. Docquier en H. Rapoport (2001), Brain drain and economic growth: theory and evidence. *Journal of Development Economics* 64(1). pp. 275-289.
- Elder, G.H., Jr. en J.Z. Giele (eds) (2009), *The craft of life course research*. New York en London: The Guilford Press.
- IND/INDIAC (2009), *Monitor Kennismigrantenregeling 2008*. Rijswijk: IND.
- Mulder, C.H. en P. Hooimeijer (1999), Residential relocations in the life course. In: L.J.G van Wissen en P.A. Dykstra (eds), *Population Issues: An interdisciplinary focus*, pp. 159-186. New York etc: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Ní Laoire, C. (2008), 'Settling back'? A biographical and life-course perspective on Ireland's recent return migration. *Irish Geography*, 41(2). pp. 195-210.

MSc A. Kōu, prof. dr. L.J.G. van Wissen en **dr. A. Bailey** Population Research Centre, Rijksuniversiteit Groningen; E-mail: a.kou@rug.nl